

AR-7423
B.Ed. (Second Semester) Examination, 2013
HISTORY OF EDUCATIONAL SYSTEM IN INDIA

ANSWERS

[k M& v

1/1 fr y? hqmRjlt izu 1/2

101 1/2 miu; u l dclj fdu&fdu o. hZ ds chyd h dsfy, vto'; d Flk |

& chg. h {h=; , oaoS;

102 1/2 ysl ku dyk dk fodkl fdl ; q eagyk |

& oand

103 1/2 i hfhed f' kkk dls LFhuh; fudk; h dks l k us dk l q-lo fdl usfn; k Flk |

& g. Vj deh'ku

104 1/2 f' keyk f' kkk l Eesyul 1901 15 fnu rd pyk Flk A

105 1/2 l hfyj deh'ku usfdl dsfy, inkZdy [hys dh chr dgh |

& inkZl hu ; qfr; h dsfy,

106 1/2 chl d f' kkk dh; kt uk dk i Zrto dgl hohclj fd; k x; k |

& d h h v/ h os ku 1938 h gfj i gk

107 1/2 y h h e h k y s d s d k m l y d s f d l in ij Hk k x; k Flk |

& d h u h l y g d l j

108 1/2 x t e h k f o ' o f o / k y ; d h L F h i u k d k l q - l o f d l v k h x u s f n ; k F l k |

& fo' ofo / ky; f' kkk vk; h x / 1948 & 49

109 1/2 e p h f y ; j d e h ' k u d k d k ; Z h = D ; k F l k |

& ek; fed f' kkk

110 1/2 d k B l j h v k ; h x u s v i u k i z r o n u H h j r l j d l j d l s i f ' k r f d ; k e

& 29 t w / 1966

111 1/2 i h j E h e a y e l c h M ; k t u k f d l L r j d s f o / k y ; h d s l q h j g r q c u l b Z x b Z F h |

& i h h e d

112 1/2 u o k n ; f o / k y ; e a x t e h k { h = d s c P p l a d s f y , f d r u s i z r ' k r v l j { k k g S |

& 75 i z r ' k r

[k M& c

02 cłón f'kłk izklyh dsxqk & nkłk dh foopuk dlft, A

Hk cqn usnf kłl sefDr i kus dsmik [kł us dsfy, riL; k dh vłj deZłk M izklu ołnd /eZds LFkku ij d: . kizklu ekuorkolnh Ołłn /eZdh LFkku uk dh A cłn dky ea cłn fHklyk}kj, d ubZf' kłk izklyh dk fodkl gwk ft l scłn f'kłk izklyh dgrsgł cłn dky dh f'kłk izklyh ds mnns'; , oavkn 'kZQ ki d Flł

- Klu dk fodkl
- Lkekft d vłpj. k dh f'kłk
- Ekuo l Ądfr dk l ģ{kk, o fodkl
- usrd pfj= dk fuekłk djuk
- cłn /eZdk iđ kj djuk
- Q fDrłb dk fodkl djuk
- t hou dsfy, r; kj djuk

xqk%

- dšhz izkkl u
- l Hh dks f'kłk ds l eku vol j
- f'kłk ds Q ki d mnns';
- i kłfed f'kłk fu' kłd
- mPp f'kłk ea izs'k; kł; rk ds vkkłj ij
- xq & f'k'; dk vuqłłl r t hou
- f'kłk dk ek'; e ykłlHk'kk
- f'kłk dh foLr' i kł; p; kZvłj fo' k'Vdj. k
- l q đkVr f'kłk dšhz dh LFkku uk
- /kweZł , oaušrd f'kłk ea ekuorkolnh i{kk ij cy
- Q kol k; d f'kłk dk mre izUk
- l đdij izklu t hou i/nrh

nkłk %

- f'kłk dk veulo kłud l xBu

- f'k'k ds mns'; læal Uryu dk v'kko
- dB'lj vu'kk' u
- f'k'k k d's'ns dh dB'lj t' loup; k'z
- L=h f'k'k dh mi.'k'k
- y'k'ed t' l'ou dh mi.'k'k
- l' sud i'z' k'k k dh mi.'k'k

03 'E'k'kys H'j'r e'ik'p'k' vaxt h f'k'k iz'k'k' dh t' l'en'k'k ekuk t' k'rk gSA* foopuk d'it, A

10 t'w/ 1834 d's y'k'k'z e'k'kys xou'z' t' u'jy dh d'm'f'U y dk d'ku'nh l' y'k'gd'lj cud'j H'j'r v'k; k A e'k'k'ys vaxt h H'k'k'k v'k' l' k'g'r; dk iz'k'k M fo}ku F'k A r'k'k'k' y'k' xou'z' t' u'jy y'k'k'z f'ofy; e c'v'd us m'l s t u f'k'k l' f'erh dk v/; {k fu; q'r fd; k v'k' ml l s; g v'k'k' dh fd og 1813 ds v'k'k'ki = e'k'k'ys f'k' /kuj'k'k' dh Q; dh en Li "V d'j'a v'k' l' k'g'r; r'f'k' H'j'r'k' fo}ku dk v'k'k'Li "V d'j'a v'k' i'k'p'k'; e'ik'p'k' fo'ok' dh gy l' q'k A e'k'k'ys us l' o'z' f'le 1813 ds v'k'k'ki = dh r'f'k' Ec'U'k' /h'j'k 43 dk x'f'f'j'r k l s v/; ; u fd; k A i'k'p'k'; o'k'nh v'k' i'k'p'k'; o'k'nh læ d's f'f'k' /k' o'Dr Q; læ dk v/; ; u fd; k A v'k' e'k' 02 Q'j'oj'lj 1835 d's v'k'k'ki = xou'z' t' u'jy d's i'k'k' fd; k A

1813 ds v'k'k'ki = dh 43 oh /h'j'k dh e'k'k'ys }k'k' Q' k'; k %

- /kuj'k'k' ds Q; dh Q' k'; k'k' Q; ds l' Ec'U'k' e'k' d'f'uh ij f'dl h iz'k'k' dk c'U'ku u'g'la gSA og bl s ft l en ij ft l r'j'g Q; d'j'uk p'g's d'j l d'r'h gSA
- l' k'g'r 'k'k' dh Q' k'; k'k' l' k'g'r 'k'k' l s r'k'k'; Z d'oy H'j'r'k' l' k'g'r & l' d'ir' v'j'ch v'k'k' ds l' k'g'r l s gh u'g'la g' v'f'ir q'bl dh fl ek e'ik'p'k'; l' k'g'r vaxt h l' k'g'r 1/2 H'h v'k'k' gSA
- H'j'r'k' fo}ku dh Q' k'; k'k' d'oy H'j'r'k' H'k'k'v'k' d's fo}ku gh u'g'la v'f'ir q' vaxt h l' k'g'r d's fo}ku H'h v'k'k' g' y'k'k' d's n'k'z' v'k' f'e'v'v' dh d'f'ork'v'k' d's t' k'ud'lj H'h v'k'k' gSA

e'k'k'ys d's l' q'k' %

- i'k'p'k'; l' k'g'r , o'k'k'ku dh f'k'k'k' f'uj' f'k'z'
- i'k'p'k'; l' k'g'r , o'k'k'ku dh f'k'k'k' e'g' r'oi'w'z'
- vaxt h d's f'k'k'k' dk ek'; e' culuk v'k'; d' & n's'k' H'k'k'k'; a v'f'od'f'l r' v'k' x'ok' g' bud'k' 'k'k'nd's'k' l' f'er g' bud's ek'; e l s H'j'r'k' læ d's i'k'p'k'; k'ku fo'k'ku l s i'f'f'p'r d'j'uk l' E'k'k' u'g'la vaxt h H'k'k'k' e'k' l' d'lj dk l' o'z' f'k' k'ku H'k' M'j' g' t' l s vaxt h H'k'k'k' d's t' k'ur'k' g' s og ml fo'k'ky k'ku H'k' M'j' d's t' ku l' d'r'k' g' H'j'r'k' læ d's i'k'p'k'; k'ku fo'k'ku dk k'ku i'k'p'k' vaxt h d's ek'; e l s gh l' E'k'k' g' v'j'ch v'k' l' d'ir' H'j'r' dh l' o'z' k'k'j' k' H'k'k'k' u'g'la g' bl'g's l' h'k'us e'k' H'j'r'k' læ dh : sp H'h u'g'la g' bud'k' v'k' vaxt h l' h'k'uk' l' j'y gSA vaxt h 'k'k' d'æ dh gh u'g'la o'ju v'k'j'k' v'k' Q' k'ij' dh H'k'k'k' H'h g'k'

∧ d vPNs; jiki h i qrdky; dh, d vyekjh dk l kgr; Hhjr o vjc ds l E i wZ l kgr; ds l eku egro j / krk gA*

- mPp oxZdsfy, mPp f'k'k l iFk'k ds dh Q oLFk

eSly ds l q'k'k ds Loklji djrs gq fczV'k l jdkj dh ubZ f'k'k ulfr dh ?Wsk k dh A ¼xouZ t ujj cSVd ½

- f'k'k ds fy, fu/wZjr /ujk'k dk l o'k'k B iz lx doy vaxt h f'k'k ds fy, gh fd; k t k l ds k A
- Hko"; ea iAP; l kgr; ds eqzk vif izk'ku ij dkbZQ; ughafd; k t k xk A
- en 2 l scpus ohyh /ku jk'k ds vaxt h Hk'k' vaxt h l kgr; vif ik'pkr; Kku foKku dh f'k'k ij Q; fd; k t k xk A

ifj. ke %

- Hhjr ea vaxt h ek; e dh vaxt h f'k'k izk'k dh 'lvokr A
- fo/ky; h i k B; p; kZ ea iAP; Hk'k vif l kgr; k vif Kku foKku ds LFku ik'pkr; Hk'k vaxt h vif ik'pkr; Kku foKku ds LFku A

04 o/wZ f'k'k; kt uk dk ew; k'lu dlt, A

e- xk'k' h us vius 'k'kd fopji o/wZ f'k'k l Eeyu ea iZrq fd, A l Eeyu es miLFkr Q fDr; k ds l e'k csl d f'k'k dh viuh uohu ; kt uk iZrq djrs gq dgk n'sk dh orZku f'k'k i/nfr fdl h Hh rjg n'sk dh vko'; drk'k ds ijk ugha dj l drh gSA mlg'us r'edkyu f'k'k ds viQ; i wZ vif gk'uz crk; k A mlg'us i'f'k'ed f'k'k ds l E'Uk ea ew'hw chradgh

- n'sk ea 7 l s14 o'k'rd ds fy, vfuok Z, oafu 'k'kd f'k'k dh Q oLFk gkA
- i'f'k'ed f'k'k l Hh ds fy, l eku gkA
- ; g f'k'k n'sk dh x'ke. k t urk dh vko'; drk'k ds vuq lk gkA
- bl ea Hk'k' xf. kr vln dh f'k'k ds l k'k l k'k cP'k dh l Q'k'Z LokLFk j / k'k Hh u ds fu; e vif ekr'k'f'rk ds dk; kZ ea g'k'k c'W'us dh f'k'k nh t k A
- f'k'k dk ek; e ekr'k'k gkA
- bl ea d'f'k vif Hhjr; gLr d'k'ky'k dh f'k'k nh t k A
- l eLr f'k'k gLr d'k'ky'k dsek; e l snh t k vif f'k'k ds Lokoy Ech cuk; k t k, A
bl ds vfr fj Dr

- *i Fle Ldyka es ghusokys mlr knu l s Ldyka dk Q ; fudyuk plfg, A*
- *f}rlr bl f'k'kk dks iZr djus ds chn cPps viuh t hfodk dekus; kx; ghus plfg, A*

vf/ky Hhjrhr jkVlr f'k'kk l Eeyu o/WZ ea iZrfor jkVlr f'k'kk ; kt uk dks vfrre : l nus ds fy, t kfe; k fefy; k bLykfe; k fo'ofa/ky; ds rPdkylu dyifr MWT kcdj gq Si dh v/; {krk es l fefr dk xBu fd; k x; k A MWT kcdj gq Si }ljk iZrq fji kVZ ds vuq kj o/WZ; kt uk ; k csl d f'k'kk gfjijk dWZ vf/ko'ku ea Lotldj dh xba

csl d f'k'kk dh : ijs'kk

- *7 l s 14 vk q oxZ ds l Hh cPpha ds fy, vfuok, Z, oa fu%kyd iZrfor f'k'kk dh Q oLFkk ghus plfg, A*
- *f'k'kk dk ek; e elr Hh'kk ghus plfg, A*
- *l Ei wZ f'k'kk fcl h vk/kj Hh f'k'ki vFlak m/lx ij vk/kjfr ghus plfg, A*
- *f'k'ki dk pqko cPpha dh; kx; rk vly {s-lr vto'; drkva ds vk/kj ij fd; k t kuk plfg, A*
- *cPpha }ljk fufeZ oLryka dk mi; lx ghus plfg, A mul s vk'k'Zl ykH fd; k t k rFlk Ldyka dk Q ; ijk fd; k t k A*
- *pqs gg f'k'ki dh f'k'kk bl izldj nh tk fd og chydka dks vPNk f'k'ki h cukdj] mudks Loloyech cuk na*
- *mDr f'k'ki dh f'k'kk bl izldj izku dh tk fd chyd ml ds l kelt d vly o'k'ud egro l s Hylk Hh'k' ifjpr gha*
- *'kijfd Je ij cy in; k t k rkd chyd l hl/kgg f'k'ki ds }ljk viuh t hfodk dk mi kt Zi dj l da*
- *f'k'kk dk chyd ds thoul xg , oaxke l s vly ml ds xke ds m/lx k gLrf'k'ki ka vly Q ol k ka l s ?ku "B l EcUk gha*
- *chydka }ljk culbZ t kus okyh oLryW, l h gha ft udk iz lx fd; k t k l ds ; k ft udk cpdj fo/ky; dk dQ Q ; pyk k yk l da*

eW; kolu

- *fdz k&i zku f'k'kk*
- *chyd izku f'k'kk*
- *xg] Ldy o l ekt ea l ka l ;*
- *vkrfuH; ; kt uk*

- euq; ds l o l x . k f o d l d i j c y
- o l l r f o d t l o u d h r s k j h
- H g r l r k a d s f y , v k l g H a r i k B ; p ; k z
- o x z H a r d h l e k l r
- v k f n z l v k l g j
- ' k g l f j d J e d k l E e k u
- l e k t d v k l g j
- l e o k , h f ' k k k f o f / k
- f ' k k k d k e k ; e e k r H k k k
- f o / k y ; v l g l e k t e a f u d V d k l E c U k
- K l u d h v / k M r k
- f ' k i } k j k f ' k k k
- v i w l z ; k t u k
- m p p f ' k k k l s v l E c f U k r
- u x j l r { k k a d s f y , v u q ; q r
- , d i { l l r f ' k k k i j c y
- g l r d l s k y l a i j v r f / k d c y
- d p p s e k y d h c j c n h
- l e ; v l g ' k d r d k v i q ;
- f ' k k k f o f / k v l o k k k o d
- d e c / n f ' k k k v l E H o

05 H g r e a e k ; f e d f ' k k k d s i q u z B u d s c l j s e a e m k y ; j v k l s x d h f l Q l f j ' k a d k v k y k u l l e d f u j h { k k d l f t , A

e k ; f e d f ' k k k d s i q u x B u d s c l j s e a e m k y ; j v k l s x d h f l Q l f j ' k s %

- *ek; fed f'k'kk i d'Wedd f'k'kk ds chn 'lq g'sA*
- *; g f'k'kk 11 l s 17 vk; φxZds cPp'ha ds fy, g's v'ly' bl dh vof/k 7 o'k'z g'sA*
- *; g n's H'x'k's e a fo H'f' r g'k& 3 o'k'z ek; fed l h'lt j csl d v'ly' 4 o'k'z m'p' ek; fed A*
- *orZku b. VjetM V d'kk d's l ek'r dj ml dh 11 o'nd'kk d's ek; fed f'k'kk e a v'ly' 12 o'nd'kk d's f'lxh d'k Z e a t'k' m' fn; k t k A bl iz'ly' ek; fed f'k'kk d'kk 11 o'nd' dh g'lxh v'ly' f'lxh d'k Z 3 o'k'z d'k g'lxk A*
- *t c rd g'lbZ d'w v'ly' b. VjetM V d'kk' t' h' d's m'p' rj ek; fed L d'w' h' e s i f'j o' r' l'z' u g' h' a' f' d; k t' k' r' c' r' d' d'kk 10 m' r' h' k' z' N' k' h' d'k , d o'k'z d'k i' v'z' o' f' o' / k' y; d'k Z i' j' k' d' j' u' s' d' s' c' h' n' f' o' f' o' / k' y; h' e a i' z' s' k' f' n; k t k A*
- *m'p' rj ek; fed L r' j' i' j' c' g' m' n' s' k' t' r' L d'w' [k' h' y' s' t' k' A bu L d'w' h' e s f' o' f' h' u' i' z' l' j' d' s' i' k' B; d' e' p' y' k' t' k' W A i' d' r' h' f' k' k' l' y' g' d' l' j' c' k' m' z' f' k' k' f' u' n' s' k' d' l' f' o' / k' y; h' e' d' s' e' k' l' r' h' f' o' / k' y; h' e' d' k' f' u' j' h' k' h' i' k' w' v' d' u' l' d' d' l' w' t' i' k' B; p; k' z' e' s' l' q' k' j' e' s' l' q' l' o' f' n, A*
- *l' k' e' l' l' f' k' k' d' s' l' k' k' d' q' n' Q' k' o' l' k; h' e' d' h' f' k' k' t' s' & d' r' k' b' z' c' q' u' b' z' f' l' y' k' b' z' p' e' m' s' d' k' d' l' e' y' d' m' h' d' k' d' l' e' v' k' n' d' h' Q' o' l' e' k' d' h' t' k' A*
- *x' h' e' . k' { s' e' h' e' d' s' e' k' ; fed L d'w' h' e' s' d' f' k' f' k' k' d' h' f' o' k' s' k' Q' o' l' e' k' d' h' t' k' A bu e' a' d' f' k' d' s' l' k' k' l' k' k' c' k' x' o' k' u' l' i' ' k' i' k' y' u' v' l' j' d' i' j' m' / l' s' / u' l' k' d' h' f' k' k' d' k' h' h' i' z' u' k' f' d; k t k A d' f' k' d' s' o' k' k' f' u' d' i' { s' i' j' c' y' f' n; k t k A*
- *v' l' o' k' l' ; ek; fed fo / ky; h' e' d' s' c' m' h' l' d; k' e' a' [k' h' y' k' t' k'] f' o' k' s' k' j' m' u' { s' e' h' e' d' s' c' p' p' h' e' d' s' f' y, f' t' u' { s' e' h' e' s' e' k' ; fed f' k' k' d' h' Q' o' l' e' k' u' g' h' g' s' A*
- *c' k' y' d' k' v' h' e' d' s' f' y, v' y' x' l' s' c' h' y' d' k' f' o' / k' y; [k' h' y' s' t' k' A v' l' j' f' t' u' { s' e' h' e' a, s' k' d' j' u' k' l' e' h' o' u' g' l' s' m' u' { s' e' h' e' d' s' l' k' e' l' l' ; ek; fed fo / ky; h' e' s' l' g' f' k' k' d' h' Q' o' l' e' k' d' h' t' k' A*

ek; fed f'k'kk dk vLi "V l' x' Bu(7 o'k'z ek; fed f'k'kk e a fu' u' ek; fed r' f' k' k' m' p' ek; fed l' x' Bu vLi "V g' a' b. VjetM V dh d'kk 11 d's ek; fed f'k'kk v'ly' d'kk 12 d's Lu' k' r' d' f' k' k' e a t' k' m' u' s' l' e' c' u' h' l' q' l' o' d' s' i' t' v' s' d' l' b' z' v' l' s' p' r' u' g' h' g' a' i' v' z' f' o' f' o' / k' y; d' k' Z' v' l' j' i' v' z' Q' k' o' l' k; d' d' k' Z' p' y' k' u' s' l' e' c' u' h' f' o' p' l' j' h' h' c' m' s' m' y' > s' g' g' f' l' s' A bu l' c' l' s' i' j' s' k' u; h' e' d' s' v' f' r' j' d' r' v' l' j' d' q' n' g' l' e' k' u' g' h' a' y' x' k' v' l' j' i' q' % 10 S 0 2 S 0 3 d' h' v' l' j' y' k' s' u' k' i' m' k' A c' g' m' n' s' k' t' r' L d'w' h' e' l' s' i' g' y' k' y' k' k' ; g' f' l' k' f' d' N' k' h' e' d' s' v' i' u' h' : s' p' d' s' v' u' q' l' j' f' o' k' h' e' , o' a' d' l' s' h' y' h' e' d' s' p; u' d' h' N' w' f' l' h' A n' h' j' k' y' k' k' t' k' N' k' e' ek; fed f'k'kk i' d' r' dj t' h' o' d' s' { s' e' e a i' z' s' k' d' j' a' s' o' s' v' i' u' h' t' h' f' o' d' k' d' e' k' l' d' a' a' A f' r' l' j' k' y' k' k' c' p' p' h' e' a' J' e' d' s' i' z' r' J' / n' k' f' o' d' f' l' r' g' l' s' h' A p' l' k' k' y' k' k' ; g' f' l' k' f' d' f' o' f' o' / k' y; h' e' s' i' z' s' k' d' k' n' c' l' o' d' e' g' l' s' k' A v' l' j' i' k' p' o' k' y' k' k' ; g' g' l' s' k' f' d' n' s' k' e a f' k' k' r' c' j' k' t' x' l' j' h' u' g' h' c' < a' h' A c' g' m' n' s' k' t' r' ek; fed fo / ky; h' e' l' s' c' n' y' u' s' d' k' l' q' l' o' r' f' l' k' l' h' h' L d'w' h' e' a, d' l' k' k' v' u' e' l' g' l' r' d' l' s' k' y' v' l' j' Q' o' l' k; h' e' d' h' f' k' k' d' h' Q' o' l' e' k' d' k' v' P' N' k' l' q' l' o' f' l' k' A v' k; l' s' u' s' l' e' h' o' r' % b' l' i' j' g' h' a' s' o' k' y' s' Q' o' d' k' v' u' q' u' u' g' h' a' y' x' k' k' f' l' k' A ; f' n' o' g' Q; ; v' l' j' y' k' k' d' k' v' u' q' u' y' x' k' r' k' r' l' s' ' k' k' n ; g' l' q' l' o' u' g' h' a' n' r' k' A v' k; l' s' u' s' c' k' y' d' c' k' y' d' k' v' h' e' d' h' f' k' k' e a f' d' l' h' i' z' l' j' d' k' h' e' a' u' d' j' u' s' d' h' f' l' Q' k' j' ' k' d' h' A v' k; l' s' d' h' n' i' v' c' k' y' d' k' v' h' e' d' s' c' h' y' d' h' e' d' h' h' h' f' d' l' h' h' h' i' z' l' j' d' h' f' k' k' i' d' r' d' j' u' s' d' k' v' l' k' d' l' j' g' l' u' k' p' l' g, A x' h' e' . k' { s' e' h' e' s' e' k' ; fed L d'w' h' e' s' d' f' k' f' k' k' d' k' l' q' l' o' e' g' r' o' i' n' z' f' l' k' A v' l' o' k' l' ;

ek'; fed fo/ky; hæ dks cMh l æ/; k ea [kkyus l s ft u {s-hæ es ek'; fed fo/ky; ughn gS ogk fo/ky; l sykk gkxk rFlk fodylæ cPplæfd f'k'kk ij egfoiwZl wlo fn, A

06 l ákk/kr jk'V; f'k'kk ulfr/ 1986 ¼992½dk eW; lætu dlft, A

1986 ea ubZjk'Vh; f'k'kk ulfr dh ?hsk lk dh xbZ vly ml h o"lZ uoEj ea bl dh dk; Z; kt uk izll'kr dh xbZ vly 1987 l s bl s fdz klbr djuk 'kw dj fn; k x; kA ml h clp 1990 ea jk'Vh; f'k'kk ulfr 1986 dh l eh'kk grqvlpk; ZjkefrZdh v/; {srk ea, d l ferh dk xBu dj fn; k A l fefr us vi uh fjikWZ& izqn , oaeuoh; l ekt dh vly 'kl'kl l s 26 fnl Eej 1990 dks izrq dh A jk'Vh; f'k'kk ulfr/ 1986 ds fdz kb; u dh l eh'kk grqcultZxbZjkefrZl fefr ds l q-kvli j fopkj 'kw ughn gk Flk fd dkhzus jk'Vh; f'k'kk ulfr /1986 ds fdz kb; u dh l eh'kk djus vly f'k'kk dh rFdky lu l eL; kvla ds l ek'ku ds mik; l q-kus grq Jh t uknã j sMh ds v/; {srk ea, d l fefr dk xBu 1992 es fd; k A bu nkuh l fefr; hæ dh fjikWZ ds vk'lj ij l jdlj us 1992 eagh jk'Vh; f'k'kk ulfr/ 1986 eadqN l ákk/ku dj fn, vly bl s 1 ákk/kr jk'Vh; f'k'kk ulfr/ 1986 ¼992½* ds uke l sizll'kr fd; k A l jdlj us ml h o"lZ bl dh dk; Z; kt uk ea Hh dqN ifjorã fd, A bl ifjorã dk; Z kt uk dks dk; Z kt uk 1992 dgk t krk gS A

l ákk/kr jk'Vh; f'k'kk ulfr/ 1986 ¼992½ eadqN Hæx læ es l ákk/ku dh; k x; k gSA Hæx 03 ea ijs ns'k ea S2 dks Ldwh f'k'kk dk vax cuk t kus dh chr dgh rks Hæx 04 ea l ekurk ds fy, f'k'kk ij t lj fn; k x; k A Hæx 05 ea foHhlu Lrjla ij f'k'kk dk i qxBu f'k'ky læ dh nq'kky vly f'k'kk ea l ákk/ku fd; k x; k A Hæx 06 ea rdudh rFlk izUk f'k'kk es v[ly Hgjr; rdudh f'k'kk ij "m dks vly l q< djus dks dgk x; k A Hæx 08 es f'k'kk dh fo"t; oLrvvly ifdz k dks u; k ekM nsis ij t lj fn; k x; k rFlk Hæx 10 ea f'k'kk dk izUk djusea f'k'kk ij jk'Vh; vk; dk 6 ifr'kr l s v[kd Q; fd; k t k; ; g chr j[lh xbZA l ákk/kr jk'Vh; f'k'kk ulfr/ 1986 ¼992½ dk; Z kt uk 23 Hæx læ es foHhlt r fd; k x; k gSA

dk; Z kt uk es uljh l ekurk ds fy, f'k'kk vud spr t kfr/ tut kfr rFlk fi NMs oxkZ dh f'k'kk vYilã; dh dh f'k'kk fodylæ dh f'k'kk iæ , oa l rr f'k'kk iwZ ckY; dky ifjp; kZ, oa f'k'kk iãjifEd f'k'kk ek'; fed f'k'kk uohæ; fo/ky; l Q kol k; d f'k'kk mPp f'k'kk epr f'k'kk mi k'k dh jkt xlj l s foyxrly xæe. k fo'of/ky; , oa l æFlku/ rdudh , oa izUk f'k'kk vud æku , oa fodkl / l kãdfrd ifjiã;] Hk'kvla dk fodkl / t u l pky , oa 'k'kd rdudh [ly 'k'kj d f'k'kk , oa ; qh eW; lætu ifdz k , oaijh'kk l qh'j] f'k'kd , oamudk i f'k'k k rFlk f'k'kk dk izUk ij t lj fn; k x; k A

eW; lætu

- f'k'kk jk'Vh; egfo dh oLrq
- dk; Z kt uk , oa for Q oLFlk
- fuf'pr f'k'kk l j'puk ¼0S02S03½
- iæ'ked f'k'kk grqyS l cMZ; kt uk
- xfr fu/k'gd fo/ky; hæ dh LFlki uk

- *[hɔysfo'ofɔ/ky; kɔdɪ LFkɪ uk*
- *Rɔduɪdɪ f'kɪk dɪ mli; u*
- *uokɪ; fo/ky;*
- *ek; fed f'kɪk dsɪz kj dsɪz Ruksrɪ h & jkVɪ; [hɔysfo/ky;*
- *f'kɪd f'kɪk es l qɪj & ft yk f'kɪk , o a i f'kɪk l LFkɪ] f'kɪd f'kɪk dɪz f'kɪk mɪp v/; ; u dɪz jkVɪ; f'kɪd f'kɪk i f'kɪk*
- *i jkɪk l qɪj*
- *i f'kɪk , o l rr f'kɪk dɪ; Zlɔ dɪsɪ; Hh vɪrɪDr /kujk'kh mi yCk dɪkZxbZ*
- *Q kɔl k; d f'kɪk*
- *Tul pɪj , o a 'kɪd rɔduɪdɪ*
- *ulɪh l euk*
- *U wre vɪkxe Lrj , o a oknɪh*
- *'kɪd vol jkɪdɪ l euk*
- *v l eku f'kɪk Q oLFk*
- *vkɪj Hɔ i kɪ; p; kɪd vukyu uɪn*